

Arany János balladái

A ballada műfaja végigkíséri Arany egész életművét, annak legfontosabb pontjain jelenik meg. Ennek alkotás-lélektani oka, hogy Arany rejtőzködő alkat, személyiségét mintegy elrejtetheti a ballada epikuma mögé. Eszmetörténeti, kultúrtörténeti okként említhetjük, hogy Petőfi és Vörösmarty halála után **fölvállalja** az alkatától idegen, de erkölcsi szempontból kikerülhetetlen feladatot, **a nemzeti költő szerepét. Balladáiban a nemzeti megmaradás, helytállás és hűség problémáit fogalmazza meg.** A bukás után a műfaj lehetőséget teremt ezek áttételes, ám kihallható megfogalmazására. A kortársi megítélés a balladákat tartotta az életmű csúcának, de már a XIX. század végén megfogalmazódott az a vélemény is, mely a balladákban a magyar líratörténet megkésetttségét látta.

Ballada: *tragédia dalban elbeszélve. A balladák sűrített cselekményét főként a szereplők fogalmazzák meg lírai párbeszédekben és monológokban. A ballada cselekménye sűrített, csak a lényeges elemeket jeleníti meg, a kevésbé fontosakat, a részleteket általában elhagyja. Így az elbeszélés szaggatott, homályos, drámai lesz. Középkori eredetű a műfaj, a népköltészetben jött létre. Témaköre társadalmi-lélektani, előadásmódja tömör, rövid. Arany a skót és székely népballadákat tekintette mintaként.*

A nagykorúsi korszak (1852-57) balladái többnyire történeti jellegűek (*Rozgonyiné, Török Bálint, Az egri leány, Mátyás anyja, Bor vitéz, Pázmán lovag, Both bajnok özvegye*). **Arany olyan szituációt választ ki a históriából, mely párhuzamba állítható a leverett szabadságharc utáni állapottal, s rajtuk keresztül Arany feleletet adhat a kor problémáira. Legfontosabb témái: a zsarnokság, az elnyomáshoz való viszony, a zsarnokság természetrajza, a hazához, az eszmékhez való hűség, a költők és írástudók felelőssége.** A balladák nagy része egyben lélektani jellegű is. **Középpontjukban a bűn és bűnhődés problémája áll.** A kérdés fölvetése és a probléma megoldása Aranyt a XIX. század második fele nagy orosz íróival rokonítja, elsősorban **Dosztojevszkijjal és Tolsztojjal. Arany szerint a bűn magában hordozza a büntetést, mert a személyiség széthullásával jár.** Ezt jelzik a balladákban a bűnösök víziói és hallucinációi. Dosztojevszkijhez hasonlóan vallja, hogy a polgári világ feladata nem az intézményesített büntetés, az erőszakra történő intézményesített erőszak válasz, hiszen meg kell szakítani az emberiség történetének, mint erőszakláncolatnak a folyamatát. A feladat az, hogy teret engedjünk a fölsimert bűn után a bűnhődés folyamatának, biztosítsuk ennek lezajlását.

V. László: 50-es évek, nagykorúsi ballada, történelmi tárgyú, Hunyadi balladakör tagja, kétszólamú, igaz, hogy a második szál csak az 5. versszakban kapcsolódik be. Arany lelkiismeret rajzoló hajlama érhető tetten benne. **Történelmi alapja:** V. László büntetlenséget ígért, de elfogta Hunyadi Mátyást és kivégezte Hunyadi Lászlót. **Balladai homály:** az egyes szereplőket csak megszólalásuk után ismerjük meg. A cselekményt természeti képek szakítják meg. A kezdeti természeti kép is homályos, megadja az alaphangulatot. Utal a szabadságharcra és az azt követő Haynau- és Bach-korszakra. A szereplők jelképes értelmezése: **László:** elbukott szabadságharc, **Mátyás:** elfojtott remény, elnyomás. **Kanizsa és Rozgonyi fogsága:** a költők, írók, politikusok nagy része börtönben ült. Arany fokozza a király állapotának zaklatottságát. Fél, üldözési mánia, hallucinál. Megkettőzi az őrséget, de Kanizsa és Rozgonyi megszöktek. Összehasonlítja a király alaptalan és a menekülők (Kanizsa és Rozgonyi) jogos félelmét. **A ballada zárata:** meghalt a király, majd jön Mátyás a jobb jövővel. **Biztatást, reményt kíván nyújtani a fásultságba süllyedt, megfélemlített nemzetnek.**

Ágnes asszony (1853). Megírásának közvetlen élménye az volt, hogy Arany gyakran látott egy szótlan parasztasszonyt, aki estig mosott a patakban. **Kulcsmotívuma a már említett bűn és bűnhődés,** mely az első négy strófában - a balladai homálynak megfelelően - még csak sejthető (véres lepedő, hajdú megjelenése enged erre következtetni). A mű elején és végén helyet foglaló patak-jelenet mintegy keretbe foglalja. Ebből következően nemcsak lineárisnak, hanem körkörös szerkezetűnek is tekinthető. **A mű három szerkezeti egységre osztható a helyszínek szerint: 1-4. szakasz: patak partja; 5-19. szakasz: börtön, tárgyalóterem; 20-26. szakasz: patak partja.** A ballada az asszony megőrüléséről szól. Ágnes elmezavara megrázkódtatásszerűen következik be a vér láttára. Már az 1. szerkezeti egységben lélektani ábrázolás figyelhető meg. Ágnes földre akarja vezetni a falubelieket férjét illetően. Az asszony bűne itt még csak sejthető. A refrén: *"Oh, irgalom atyja ne hagyd el"* többrétegű: **mondhatja Ágnes belső zűrzavarában, mondhatja a költő csodálkozva a bűn fölött, s majd a 2. szerkezeti egységben mondhatják a bírák, szintén csodálkozásukban.** A következő szerkezeti egységben a színhely a börtön és a bíróság helyisége, az események azonban a lélekben peregnek. Arany finoman festi meg a megőrülés folyamatát, a kezdeti kényszerképzetektől a teljes

téboilyig. A részletező elbeszélést hosszabb párbeszéderek szakítják meg. Ágnes asszony bűne - szeretőjével együtt megölte férjét - csak ezekben a dialógusokban világosodik meg. Az asszonyt a bírák is szájalommal nézik. Ágnes a vádat fel sem fogja, csak annyi jut el a tudatáig, hogy nem mehet haza, nem moshatja ki a vérfoltot a lepedőből. Balladai homály fedi a bírák viselkedésének okát, hiszen nem tudni miért engedték haza, s miért ejtették el az életfogytiglani börtönbüntetést. **Arany is mély részvétet érez iránta, de bűne alól feloldozni mégsem tudja: "eredj haza szegény asszony! | Mosd fehérre mocskos leped"**. A 3. szerkezeti egység visszatér a vers indításához, a patak-parti jelenthez. Ez a pár strófa hosszú évek történetét sűríti magába. Az idő megmászhatatlan múlását néhány motívum jelzi: *a ronggyá foszlott lepedő, a szőghaj, a finom arcon szanaszét megjelenő ráncok*. Az itt felhangzó refrén a már megtéboilyult asszony gépies, üres motyogása. **A lélektani folyamat mellett a másik értelmezési lehetőség az erkölcsi: a földi bírák Ágnest hazaengedik, mert létezik-e az örületnél nagy büntetés;** A harmadik értelmezési lehetőség szerint Ágnes a bűnbe esett ember jelképe. Isten megmenti azzal, hogy örületet bocsát rá, mert ezáltal még életében lehetősége nyílik a vezeklésre, elkerülve az örök kárhozatot.

A *Szondi két apródja* (1856) első két versszaka az alapszituációt teremti meg a helyszínnel, a két dombbal, előre érzékeltetve a **párhuzamos szerkesztést és történetmondást**. A harmadik versszak a szultán kérdése és kérése, a negyedik a török követ felelete, s ezzel elindítja Arany az egymással feleselő építkezést. **Az idézőjelbe tett strófák a török csábítását tartalmazzák, közte pedig a két apród énekét halljuk.** A két szöveg Szondi hőstettének felidézésében találkozunk, majd elválunk egymástól. Arany a török monológjában a zsarnokság természetrajzát tárja elénk, melyben az objektivitás látszata és a hízelkedő elismerés után a nyers erőszak jelenik meg. **A két apród alakjában a zsarnokságnak meg nem hajoló hűség jelképét láthatjuk.** A két beszédmód stílusában is eltér egymástól, a török szavaiban Arany egy elképzelt keleties nyelvi gazdagságot mutat föl, a metaforák, képek a muzulmán képzetkörből valók. Arany ismételten felhasználja a poliszéma(többjelentésű kifejezések) világképi lehetőségét: a **kegyelem** a török követ szájában a megkegyelmezést, az életben hagyást jelenti, Szondinál az Istenre való ráhagyatkozást és bizalmat.

Ferenc József magyarországi látogatásakor Aranyt is fölkérték üdvözlővers írására. Arany kitért a feladat elől, s asztalfiókjának írta meg a balladát, *A walesi bárdokat* 1857. Nagy erővel ismétli meg a *Szondi két apródja* üzenetét, a zsarnokkal való erkölcsi szembenállás kötelező parancsát. Arany az „*adjátok meg a császárnak, ami a császáré*” tanítás alapján mutatja be a montgomery-i lakoma lefolyását, a király azonban a zsarnokság természetéből fakadóan teljes alávetettséget kíván. Ezt tagadják meg az urak és a bárdok is. A verselés adekvát a témához, ugyanakkor tudatosan idézi fel a *Szózatot* is.

Az. **Őszikék korszakban** előtérbe kerül a népi, misztikus, babonás motívumra való építkezés. Főlerősödik az erkölcsi szigor, s megjelenik a nagyváros-ellenesség, a polgári világból való kiábrándultság érzése.

A népi témájú ballada, a *Tengeri-hántás* (1877) sajátossága, hogy benne Arany a ballada műfaji keletkezéstörténetét is bemutatja; az elbeszélő feladata, hogy kukoricahántás közben szórakoztassa a résztvevőket, ugyanakkor erkölcsi tanítást is adjon a fiataloknak. A megesett lány konvencionális története Arany erkölcsi felfogásának szigorodásáról tanúskodik, s a bűnértelmezés a lavina-effektus már megismert módszerén alapul. A strófák 5. sora vagy jelképesen értelmezi a történetet, vagy kapcsolatot teremt a hallgatósággal, hangulatilag erősítve föl a történetet. A büntetés most is az elme megbomlása, a hallucináció és vízió, s ennek következménye a halál.

A *Tetemre hívás*ban (1877) a bűn az élet játékként való felfogása, ezért bűnhődik Benő és Kund Abigél is. A bűnhődés folyamata, illetve a büntetés a korábbi balladáknak megfelelően történik. A Tetemre hívás Arany egyik legtudatosabban megalkotott balladája. **Alapja egy középkori istenítélet: az a hit, hogy a halott sebe újra vérezni kezd gyilkosának jelenlétében.** A mű elején halva találják Bárczy Benőt – szívében tör, meggyilkolásának bizonyítéka. A történet aktív, cselekvő szereplője a meggyilkolt apja, a radványi nemesúr, aki fia meggyilkolásának megtorlására szomjazik. Elsőként fia ellenségeit hívhatja a tetemhez – ám a halott sebe nem vérzik. A bosszúra éhes úr sorra hívhatja a fia barátait, az udvart, a falut, Benő anyját, hűgát, de a bűnös az, akire a legkevésbé eshetett a gyanú: az ifjú menyasszonya, Kund Abigél.

A mű végén a befejezés „klasszikus”: Abigél tettébe beleőrül, a bánat és öröm jegyei egy időben jelennek meg rajta, miközben az utolsó képben háborítatlanul, senkitől nem érintve énekl. A bűnhődés folyamata és a büntetés a korábbi balladáknak megfelelően történik. A történet nagyobb részét azonban az apa igazságkutatása teszi ki. Az apa jelleme ellentmondásos: az ő szemszögéből nézve nem maradhat megtorlatlanul az erkölcsi világrend megsértése, ugyanakkor a se Istent se embert nem ismerő magatartása megkérdőjelezhető. A költemény bővelkedik régies kifejezésekben, melyek a nevekkal együtt az akusztikus hatást erősítik.